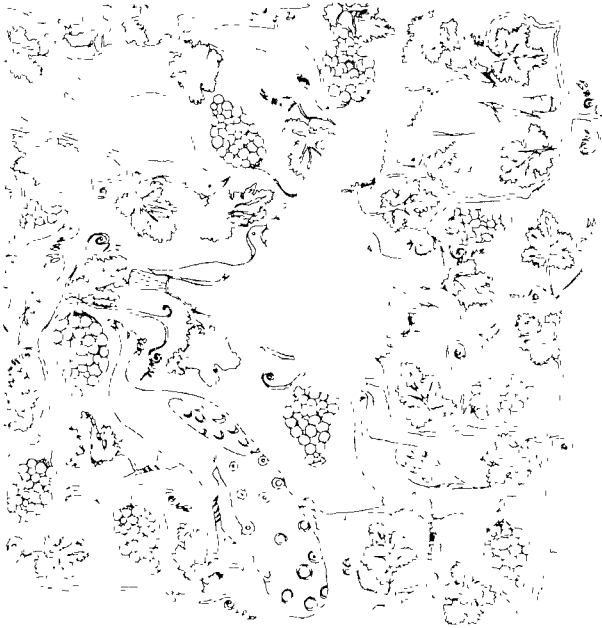

הטווס – עוף טהור שמסורתו אבדה בעת החדשה

הטווס (*Pavo cristatus*) הוא עוף נוי הדור ממשפחת הפסיוניים (סדרת התרנגולאים). הטווס הוא דוגמה לעוף בעל סימני טהרה שאינו נאכל כיום. בפרק זה נציג את המידע עליו המצוי במקורות היהודיים וננסה לברר מתי ומדוע הפסיקו לאוכלו.

רוב הפרשנים והחוקרים סבורים שה"תכיים" שהובאו בימי שלמה (מל"א, י כב; דה"ב ט כא) הם הטווסים. כך מופיע בתרגומים הארמיים למקרא, בפשיטתא ובבולגאטה (*pavos*).¹ הדבר עולה גם מההשוואה לשפה הטאמילית המקובלת בדרום מזרח הודו, שם המילה *tokai* מכוונת לטווס. מונח זה בהתפתחותו המאוחרת (*tahos*) חדר לשפה הפרסית, לערבית (טאווס), לארמית (טווס), ליוונית (*Taos*) ומשם ללטינית. עוף זה גדל בר על הקרקע ביערות הודו וצילון, בקרבת נחלים וכעוף מתורבת למחצה. מאזור זה הובאו כנראה ה"שנהבים וקפים ותכיים" (מל"א, י כב).² לבד מהמקרא, נזכר ייצוא טווסים מהודו למסופוטמיה ביצירה הבודהיסטית מהאלף הראשון לפנה"ס.³ העדויות על הטווס מתרבות בתקופה היוונית, והחל מהתקופה הרומית היה אפשר למצואו כעוף מבוית בכל אגן ים התיכון.⁴

-
- 1 רד"ק שרשים, ערך תכה: 'זהטווס ידוע שקורין לו בלעז פאוון' (*pavon*) וכן מובא בפירושו למל"א, י כב. בתרגום 'יונתן' מובא ש'הבנים' (יחזקאל כז טו) הם הטווסים.
 - 2 אנציקלופדיה מקראית, ירושלים תשמ"ב, ח, עמ' 464-465; מ' דור, החי בימי המקרא המשנה והתלמוד, תל-אביב תשנ"ז, עמ' 134.
 - 3 אנציקלופדיה מקראית, עמ' 464.
 - 4 ש' בודנהיימר, החי בארצות המקרא, ב, ירושלים תשט"ז, עמ' 384-385.

איור של טווס בתקרת 'מערת
הציפורים' שבהר הזיתים, מאת
שלישית לספה"ג (באדיבות
עמוס קלוזר)

הטווס במקורות חז"ל ובראשונים

ה'טווס' נזכר פעמים רבות בספרות חז"ל והוא זוהה על ידי רש"י עם ה-paon.⁵ המקורות מציינים את גונוני המרשימים: "בא וראה, הטוס הזה שלוש מאות וששה (או חמישה) מיני צבעונים יש בו".⁶ ובמקור אחר אומר שואל התלמוד: "אי זהו ירקרק שבירוקים?... סומכוס אמר: ככנפי טווס".⁷

הטווס נזכר בזיקה לתרנגול ובעיקר לפסיון בשל הדמיון בצבעיהם הססגוניים, גידולם במשק החי ואכילתם. דבר זה בא לידי ביטוי בהלכות כלאים: "תרנגול טוות (= טווס) ופיסיוני, אף על פי שדומין זה לזה, כלאים זה בזה".⁸ המדרש שעוסק באיסור כלאים דרש על

5 רש"י לבבא קמא נה ע"א; חולין קט"ז ע"א. בחולין סג ע"א זיהה את הדוכיפת (הטמאה) עם 'פואן שלבייא' (טווס בר) ועל הספקות בעניין כשרות הטווס שהתעוררו בעקבות זיהוי זה נדון בהרחבה בהמשך.

6 תנחומא, תרזיע, ב.

7 ירושלמי, סוכה פ"ג נג ע"ד.

8 תוספתא, כלאים א, ח. השוו: "א"ר יוחנן... תרנגול עם הפוסיני, תרנגול עם טווס, אע"פ שדומין זה לזה — כלאים זה בזה", ירושלמי, כלאים פ"א כז ע"א; שם, בבא קמא פ"ה, ה ע"א; בבלי, בבא קמא נה ע"א; 'פליקס, "פרק זרעים", מתוך: מ' מרגליות, הלכות ארץ-ישראל מן הגניזה, ירושלים תשל"ד, עמ' קעז.

הפסוק "ויברא אלהים... ואת כל עוף כנף למינהו" (בראשית א כא) – נאמר במדרש – "זה הטווס".⁹ ועוד בעניין זה נאמר "הכל קלקלו מעשיהן כדור המבול: הכלב היה הולך אצל הזאב והתרנגול היה מהלך אצל הטווס, הדא הוא דכתיב 'כי השחית כל בשר' (בראשית ו יב)."¹⁰ ממקורות אלה למדים שהתרנגול, הפסיון והטווס, כולם ממשפחת הפסיוניים (Phasianidae) היו שכיחים במשק האדם בתקופת המשנה והתלמוד.¹¹ כל מיני העופות הללו נחשבו למאכל תאוה והמדרש מספר שטעמו של המין היה טעם כל מערני עולם "מי שהיה מתאוה תרנגול או פסיון או טווס – כך היה טועם כל מה שהיה מבקש".¹² אכילת טווסים ופסיונים נחשבה כסמל של מעמד חברתי גבוה, ועושרו של אדם נמדד במספר הטווסים ומספר הפסיונים שיש לו.¹³

על התנא לוי בר סוסי, שהיה מקורבו של רבי יהודה הנשיא, מסופר שהוא נקלע לבית יוסף הצייד והביאו לפניו ראש של טווס בחלב ולא אכל, משום שלא סבר כר' יוסי הגלילי שמותר לאכול עוף עם חלב.¹⁴ מכל המקורות הללו עולה בבירור שהטווס נחשב לעוף כשר ושהייתה לו בתקופת חז"ל מסורת אכילה פעילה. גם כיום יש המגדלים את הטווס בעיקר כעופות נוי, אך גם למאכל, כי בשרם נחשב טעים מאוד.¹⁵

בתקופת המשנה והתלמוד שימשו כנראה הטווס והפסיון גם כעופות שאותם עבדו לפולחן עבודה זרה. על הפסוק "והספרוים שרפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים" (מל"ב יז לא) מפרש התלמוד הירושלמי: "טווסא ופיסיוני".¹⁶ מדובר בעופות משוכחים ולמרות זאת הם נפסלו להקרבת קרבן העוף: "את מוצא בשעה שהקב"ה אמר למשה על הקרבנות, היה משה סבור שיקריב טווסים או פסיונים או אווזים. ולא אמר לו כך,

9 בראשית רבה ז, ד.

10 בראשית רבה כח, ח.

11 עופות אלה קרובים מבחינה סיסטמית, ולפי אהרוני הכלאה ביניהם יוצרת צאצאים פוריים, 'י אהרוני, "עופות בתלמוד", מא (תרפ"ד), עמ' 538. על ההכלאות בין תרנגולים לפסיונים, ראו:

M K Bhatnagar, B S Reinhart & F N Jerome, "Inheritance of Plumage and Shank Color in Ring-necked Pheasants and Domestic Fowl Hybride", Poultry Science, 51 (1972), pp. 911-915.

R D. Crawford Poultry Breeding and Genetics, Amsterdam - Oxford - New York - Tokyo 1990, pp. 376-377.

הכלאת התרנגול עם הפסיון והטווס רומז שמדובר במין צבעוני, כנראה תרנגול בנקיבה (Gallus gallus bankiva) הנחשב לאבי תרנגול הבית.

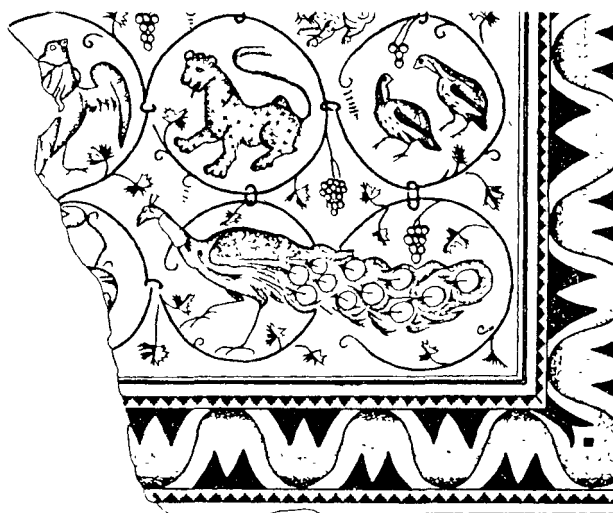
12 במדבר רבה ז, ד.

13 בראשית רבה ע, ה.

14 בבלי, שבת קל ע"א; חולין קטז ע"א

15 ההי והצומח של ארץ-ישראל, אנציקלופדיה שימושית מאויירת, 12, תל-אביב 1988, עמ' 256.

16 ירושלמי, עבודה זרה, פ"ג ה"ב, מב ע"ר. ודברים אלה הביא רד"ק בפירושו למל"ב יז לא והוסיף: "וטווס הוא הנקרא בלשון לעז פאון וידוע הוא".

קטע מרצפת הפסיפס של בית
הכנסת העתיק במעון (נירים) בו
נראים בין היתר טווס וזוג
חוגלות

אלא מן העוף קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה".¹⁷ במדרש 'אגדת בראשית' (פל"א) שנכתב כנראה באירופה בימי הביניים מסופר על מלך שביקש לראות טווס על שולחנו בכדי ליהנות מיופיו: "משל למלך שאמר לאוהבו מתאווה אני לראות טווס על שולחני. הלך אוהבו מיד והביא את הטווס והעמידו על השלחן. רץ להביא את המאכלת לשוחטו. צווח המלך ואמר לו מה אתה עושה. וכי כך אמרתי לך, מתאווה אני לראות טווס (פא"ו בלע"ז) על שולחני שחוט, אלא עומד, ועל שהבאת את הסכין הרי פאסין (פאז"אן בלע"ז) לפניך. שחוט אותו תחת הטווס".¹⁸ באשכנז נהגו ללבוש כובעים המקושטים ב"כנפי טווסין".¹⁹

כשרות הטווס בפוסקים האחרונים

בקרב הראשונים לא מצאנו כל הסתייגות בהקשר לכשרות הטווס. לכל הדעות יש לטווס את כל סימני הכשרות, ורק בקרב הפוסקים האחרונים יש החולקים על ההיתר לאוכלו. ההתייחסות הראשונה והמפורטת ביותר הובאה על ידי ר' חיים בן ישראל בנבנשת (שס"ג-תל"ג; 1603-1673) ולהלן נביא את עיקרי דבריו:

- 17 פסיקתא רבתי (מהדורת מ' איש-שלום), תל-אביב תשכ"ג, סוף עמ' קצג.
18 בתוך: א' ילניק, בית המדרש, ד, ירושלים תשכ"ז, עמ' 45.
19 רבנו צדקיה ב"ר אברהם הרופא, שבלי הלקט, ניו-יורק תשכ"ו, עמ' 359.

נשאלתי על עוף שקורין פאוון בלעז והוא אותו העוף, שהנוצה של העוף היא מהודרת וגם יש לו בכרבלתו כמו ב' או ג' נוצות כמין ורדים וכל גופו הוא יפה עד מאד חוץ מרגליו שהן שחורות כעורב, אם הוא עוף טמא או טהור, לפי שנחלקו בה זוגא דרבנן. ונשאלתי להכריע ביניהם והשבתי שאם הפאוון הזה יש לו ד' סימני טהרה: אצבע יתרה וקרקבנו נקלף וזפק ואינו דורס או אפילו אין לו שום סימן, אלא שיש להם מסורת ממי שראוי לסמוך עליו, שמעמידין בפירוש על העוף הזה שהוא טהור בזה אין סימנים, שראוי לסמוך על סימנים או על המסורת, אבל אם אין כאן מסורת ואין כאן ד' סימנים, אלא א' או ב' או ג' – אין לאכלו... ופרש"י טווס פאוון בלעז, פסיוני מין שלו שקורין פירדיז ע"כ (= בבא קמא נה ע"א) הא קמן דהטווס הוא עוף טהור, אבל בפא"ט דף סג ע"א (= פרק אלו טריפות בחולין) גרסינן: אמר רב יהודה דוכיפת שהודו כפות וזהו שהביא שמיר לבית המקדש, ופרש"י שהודו כפות כרבלתו עבה ודומה כמי שכפולה לתוך הראש וכפותה שם והוא עוף גדול כתרנגול שקורין לו פאוון שאלביא ע"כ. ואחרי הודיע אלקים אותנו את כל זאת, מי פתי יסור לאכול הפאוון אם לא יכיר פאוון שלביא, שאולי הפאוון הנמצא בינינו הוא פאוון שאלביא ונמצא נכשל בדבר האיסור... והמנהג יוכיח שאין בקושטא עופות רבות הנקראים פאווניש ואין מי שאוכל אותו ואנשים חכמים וידועים העידו דבשאלוניקי מחזיקין אותו לעוף טמא...²⁰

כדי להבהיר את דבריו של ר' חיים בנבנשת צריך להבהיר מה הם הקריטריונים הדרושים להכשיר עוף. בעניין זה יש כמה גישות, אך ברור שהוא הולך על פי שיטת ר' יוסף קארו שדורש סימני טהרה וגם מסורת.²¹ בנוסף, קיים תנאי בסיסי מקדים והוא שאין העוף נמנה עם כ"ד העופות הטמאים שמנתה התורה (ויקרא יא; דברים יד). אולם במקרה של הטווס התעוררה בעיה עם מסורת הזיהוי שלו. רש"י בחולין (סג ע"א) זיהה את ה'דוכיפת' הנזכרת בתורה כעוף טמא עם 'פואון שלבייא' (טווס בר), ואף נתן תיאור שעשוי להזכיר במראהו את הטווס. מאחר שאיננו יודעים לזהות בוודאות מהו "פואון" שהוא טהור ומהו "פואון שאלביא" שהוא טמא, סבר ר' חיים בנבנשת שמחמת הספק, יש להחמיר לאסור את הטווס שלנו ו"שומר נפשו ירחק מהם".²² יתירה מזאת, לדבריו אין לטווס מסורת אכילה, שהרי בקושטא עוף זה אינו שכיח ואינו נאכל שם, ואף בסלוניקי הוא מוחזק כעוף טמא. את תשובתו של ר' חיים בנבנשת, שהיה פוסק בעל שיעור קומה, ציטטו רבים מהאחרונים,

20 ר' חיים בנבנשת, כנסת הגדולה, שאלוניקי (מהדורת צילום תשכ"א), ליר"ד סימן פב, ס"ק לא.

21 בפירושו לטור ובשו"ע, יו"ד פב ס"ק ב, על פי שיטת רש"י.

22 שם. הפסק מובא גם בתמצית במפתחות שיצאו בנפרד לפסקים של החיבור כנסת הגדולה, בסוף הספר של אליהו הלוי, קול בן לוי, קושטא תפ"ז, סימנים קכג-קכד.

שהביאוהו כאסמכתא עיקרית לפסק שיש לאסור את אכילת הטווס.²³ הרב עבדאללה סומך מעירק, שציטט את בעל 'כנסת הגדולה' בעניין כשרות הטווס, הוסיף: "ובמדינתנו קורין טאווס ואין אוכלים אותו ואינו מצוי הרבה".²⁴

דומה, שהספק של ר' חיים בנבנשת אודות הזיהוי ה"פאון" שציין רש"י דורש בחינה נוספת. ראשית, יש לדייק מלשונו של רש"י שהזכיר 'פואון שלבייא' (טווס בר) בהקשר ל'דוכיפת' ואין כנראה הכוונה לטווס המתורבת הכשר. מ' קטן הציע שאולי מדובר בתרנגול בר או חובה קטנה.²⁵ הרב אלעזר פלקלס הציע שהכוונה לעוף "אויצרהאן" (Auerhahn) הנקרא בימינו בשם שכוי היער ואילו במקום שרש"י פירש בשם "פואין" צריך לתקן ל"פוזוין", היינו לפסיון שהוא עוף טהור.²⁶ אולם נראה שאין מדובר בטעות דפוס כפי שהוא סבר. יש לשים לב שאת ה'דוכיפת' שבתורה זיהה רש"י עם "הירופא" (herupec) היא כבירור הציפור המכונה בימינו דוכיפת (Upupa epops), ואילו השם "טווס הבר" בחולין הוא כנראה שמה העממי.²⁷ ואכן במקום אחר פירש רש"י במפורש בהקשר ל"תרנגולא ברא" שהיא ה'דוכיפת'.²⁸ יוצא אפוא שאין לקשור בין הטווס התרבותי הכשר, ובין הדוכיפת הטמאה שנקראה בשמות לוואי אחרים (טווס בר, תרנגול בר). והעיר על כך בצדק ר' יחזקאל בן יהודה לנדא (1793-1713) "נ"ב דוקא זה שיש שם לוואי פואון היער, אבל פואון סתם בלי שם לוואי הוא עוף טהור".²⁹ ייתכן שהערתו מלמדת שבימיו עדיין היה לטווס מסורת אכילה פעילה באזור פראג.

אשר לעניין המסורת, צריך לבחון אם פסיקתו של הרב חיים בנבנשת בעניין היעדר מסורת הייתה נכונה רק באזור פעילותו. כפי שנראה לטווס הייתה בימיו מסורת כשרות מהימנה באזורים אחרים, ואז לכאורה ניתן היה לסמוך עליה ולהתיר את הטווס במקומות שכבר לא הייתה מסורת. ראוי להעיר שהעילה לתשובתו של ר' חיים בנבנשת הייתה מחלוקת בין תלמידי חכמים באשר לכשרות הטווס; הוא אמנם נקט עמדה מחמירה, בעוד אחרים כנראה התירו. על מחלוקת זו מעיד גם ר' יוסף מולכו (1768-1692) שהלך בדרכו של ר' חיים בנבנשת: "עוף הנקרא פאון בלעז יש מתירים ויש אוסרים. והרב כנה"ג כתב ושומר

23 למשל: ר' יוסף בן אברהם מולכו, שלחן גבוה, ירושלים תש"ן וצילום מהדורת שאלוניקי). ליו"ד פב, ס"ק יד; היחיד"א, מחזיק ברכה סימן פב, סק"ז.

24 ר' עבדאללה אברהם יוסף סומך, זבחי צדק, א, בגדאד תרנ"ט, סימן פב, ס"ק יד, עמ' תה וכן הביאו ר' יעקב חיים סופר, כף החיים, ירושלים תשכ"ט, ליו"ד סימן פב, ס"ק יח.

25 מ' קטן, אוצר לעזי רש"י, ירושלים תשמ"ח, מס' 2191.

26 ר' אלעזר פלקלס, תשובה מאהבה, ג, פראג תקס"ט, תשובה שכ"ח.

27 הנ"ל, אוצר הלעזים לתנ"ך, מס' 3169.

28 רש"י לגיטין סח ע"ב, ד"ה בדקו קינא.

29 מהר"י לנדא בהגהות לחולין סג ע"א.

נפשו ירחק מהם ע"ש.³⁰ מסורת שבו הוחזק הטווס כעוף טהור ואף אכלוהו כפועל הייתה באיטליה. עדות ראשונה אנו מוצאים כנראה בתשובה של הרב נתנאל סגרי (נפטר ב-1691) בתוך הספר של ר' יצחק לאמפרונטי (1679-1757):

עוף פאווני (היינו תרנגול מהודו) נפל מגובה איזה אמות אל תוך באר מים והעלוהו חי מן הבאר, אבל לא עמד על רגליו ולא הלך ומיראתם פן ימות ויהיה נבלה שחטוהו מיד, אף כי המורה הזהיר שלא ישחטוהו, ואחר השחיטה פרכס ועכשיו צריכין אנו לידע מה משפט העוף הזה, אם מותר לאכלו בבדיקה או אם אסור ואם יש צדדים להקל...³¹

ראשית, יש לשים לב שבתשובה נזכר במפורש הטווס בשמו האיטלקי — pavone, והכותב דייק והעיר שהוא "תרנגול מהודו" (ולא תרנגול הודו!)³² ואכן מוצא הטווס הוא מהודו. שנית, הכותב יוצא מנקודת מוצא ברורה שהטווס הוא טהור ולפיכך הדיון לא נסוב על כשרותו, אלא במקרה מסוים שבו נפל הטווס ונחבט והיה חשש שמא הוא טריפה. השואלים שביקשו למצוא צד היתר שאלו "אם מותר לאכלו בבדיקה". עוד ראוי לציין שהדברים מובאים בשם שני פוסקים חשובים בתקופתם באיטליה וברי שהייתה להם מסורת מהימנה על כשרות הטווס. עדות נוספת על כשרות הטווס מובאת אצל ר' יצחק בן מאיר כהן, שהיה שוחט ובודק באיטליה. בספרו הוא מביא את רשימת העופות הטהורים בצירוף האזור שלהם (!), עליהם כתב: "קבלה בידינו סימני כשרות". בחיבור זה וכן ברשימות נוספות המצויות בכתבי יד, מופיע הטווס בשם האיטלקי — Pavone Reale, כלומר הטווס האמיתי.³³ שם זה בא להבדיל בין הטווס האמיתי הכשר ובין עופות אחרים שנקראו בשם דומה.³⁴ כך למשל, באיטליה מצוי העוף קיווית מצויצת (*Vanellus vanellus*), הנקרא באיטלקית בשם Pavoncella.³⁵ תחילת המילה, כשם הטווס, רומזת על מראהו של הקיווית המזכיר במעט את הטווס. מדובר בעוף טהור הניכר בציצית השחורה והארוכה שבראשו

30 שלחן גבוה ליו"ד פב, ס"ק יד.

31 פחד יצחק, ו (הוצאת מקיצי נרדמים), ונציאה 1868, עמ' סח.

32 אכן יש דמיון בשמות הלטינים בין תרנגול ההודו (*Meleagris gallopavo*) ובין הטווס. הראשון נקרא כיום באיטלקית tacchino והטווס בשם pavone כפי שמובא בפחד יצחק.

33 י"מ כהן, זבחי כהן, ליוורנו 1832, מס' 7; כת"י לונדון — ולמדונה מס' 107, דף 8ב; כת"י מוסקבה-גינצבורג מס' 688, דף 2ב.

34 למשל ה'דוכיפת' — 'פואון שלבייא', טווס בר בלשונו של רש"י, וראו בבעייתיות הזיהוי של מונח זה, ר' חיים בנבנשת, כנסת הגדולה, ליו"ד סימן פב, ס"ק לא.

35 ראו בספר *La Fauna, Milano 1959*, טבלה 14, תמונה מס' 200.

ובולט בצבעיו המתכתיים המשתקפים בגוונים סגוניים של ירוק וסגול.³⁶ הופעתו של הטווס במסורת הכשרות של איטליה אינה מקרית. הטווסים, וכן 'טווסים מקומיים' (קיוויות?) מופיעים בספרי הבישול האיטלקיים במאות השבע-עשרה עד התשע-עשרה, בתקופות שבהן הם עדיין מופיעים ברשימות השונות של העופות הטהורים של קהילות איטליה.³⁷

לבד מהמסורת האיטלקית, ישנן בספרות ההלכה המאוחרת עוד כמה התייחסויות לנושא כשרות הטווס. רוב הכותבים התירו את הטווס, כמו הרב שלמה פישר (בן אהליאב) רבה של קארלסבורג³⁸ והרב משה ברשטיין שהיה שו"ב בלונדון.³⁹ כמו-כן, הרב יוסף משאש נשאל בשנת תרצ"ג (1933) על ידי יצחק חדאד מאלג'יר לגבי כשרות הטווס. לאחר ניתוח מאמרי חז"ל שמשווים את הטווס לתרנגול ולפסיון קבע הרב משאש "משמע שהוא עוף טהור כחבריו".⁴⁰

יש לציין, שכל הכותבים האחרונים, אף שהתירו את הטווס, עשו זאת מתוך דיון תיאורטי ולא כפסק הלכה למעשה, שהרי אין הם מזכירים כלל את מסורת אכילתו. למעשה, העדות האחרונה על מסורת פעילה של אכילת טווס ידועה לנו מאיטליה מהמחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה, שם כנראה נהגו לגדלו לצורך מאכל. מדובר בשרידיה של מסורת, שבתקופות קדומות יותר הייתה נרחבת יותר. מכל מקום, בדורות האחרונים לא מצאנו כל עדות לאכילת טווס אולי בגלל איבוד מסורת אכילה פעילה. כך למשל העיר המלומד שלום אברמוביץ שהסיק מהמקורות שהטווס הוא עוף טהור, אך הוסיף בספרו שנדפס בשנת 1867: "ובכ"ז אין אוכלין אותו האינדא".⁴¹

סיכום

דומה, שהסיבה העיקרית להיעדר מסורת בקהילות ישראל או להגבלתה בעבר לאזורים מסוימים קשורה לשכיחותו של הטווס. מדובר בעוף שגודל בדורות האחרונים לנוי ולא

- 36 מופיע בשם זה במסורת העופות הכשרים של ליוורנו ופירנצה, בתוך כת"י מכון שוקן, מס' 70052, הפים 10-11 וכן בזבחי כהן, מס' 12, ראו: י"מ לוינגר, מזון כשר מן החי, ירושלים תשמ"ה, עמ' 83.
- 37 A. Toaff, *Mangiare all giudia*, Bologna 2000, pp 41-44.
- 38 תל תלפיות, טז (תרס"ז), עמ' 147-148 וכן נטו להחמיר ר' יחיאל קאצבורג, שם, עמ' 164 וכן הרב יצחק שור, ראש קהילת בוקארסט, כתב: "ועוף פאוי שנוצה שלה מהודרת אסורה", בתוך: מאורי אור, למברג תרנ"ג, סימן פב.
- 39 עולם התושיה, עמ' סו, סח-סט.
- 40 ' משאש, אוצר המכתבים, ירושלים תשכ"ח, עמ' קכ-קכא, תשובה לתקט.
- 41 ש' אברמוביץ, תולדות הטבע, ב, זיטאמיר תרכ"ז, עמ' 433, הערה 60.

למאכל. הוא נחשב לעוף יקר גם בימינו ולכן בשל נדירותו ויוקרו לא אכלו ממנו. היעדר מסורת אכילה פעילה היא שהביאה לבסוף לביטולה הסופי של המסורת. זו גם הסיבה מדוע אבדה המסורת של אכילת פסיון בהרבה מארצות אירופה הצפונית ואילו באיטליה, שבה היה עוף זה שכיח יותר הייתה מסורת אכילה פעילה עד לדורות האחרונים.⁴² למעשה, האחרונים שאסרו את הטווס, בעיקר אלה שהיו תחת שלטון האימפריה העות'מאנית, ציינו במפורש את נדירותו של הטווס. ר' חיים בנבנשת כתב: "שאיין בקושטא עופות רבות הנקראים פאוויניש ואין מי שאוכל אותו".⁴³ אלכסנדר ראסל מזכיר באמצע המאה השמונה-עשרה שהטווסים נראים לעתים בעיר חלב, אך הם מובאים אליה ממקומות אחרים ואינם משמשים כעוף מאכל.⁴⁴ ר' עבדאללה סומך מבגדאד, העיד: "ובמדינתנו קורין טאווס ואין אוכלים אותו ואינו מצוי הרבה".⁴⁵ פסק זה הביא כלשונו גם ר' יעקב חיים סופר (תר"ל-תרצ"ט), מחכמי ירושלים.⁴⁶ ואכן גם באזור ארץ-ישראל היה הטווס עוף נדיר.⁴⁷

הטווס נאסר אפוא לאכילה בימינו לא בשל היעדר סימני טהרה מספקים, אלא בשל העלמותה של מסורת פעילה, קריטריון הנדרש על פי רוב הפוסקים האחרונים. אולם לפי שיטת רמב"ם, הרמב"ם ורבינו תם, יהיה לכאורה אפשר להכשיר עוף רק על פי סימני טהרה.⁴⁸ כנראה שעל יסוד שיטה זו פסק הרב יוסף קאפח זצ"ל שהטווס עוף טהור הוא. את

42 ראו במיוחד אגרות שד"ל, ז, קראקא, תרנ"ב, עמ' 1023. על כשרות הפסיון, ראו: י' פליקס, "גידול פסיונים בארץ (שאלת כשרותם)", תחומין, א (תש"ם), עמ' 423-432; א"צ זיבוסטסקי וא' גרינספן, "כשרותו של הפסיון", בתוך: ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח (ז' עמר וח' סרי עורכים), רמת-גן תשס"א, עמ' 107-116.

43 כנסת הגדולה, ליו"ד סימן פב, ס"ק לא.

44 A. Russell, The Natural History of Aleppo. London 1794, p. 193.

45 זבחי צדק, א, סימן פב, ס"ק יד.

46 כף החיים ליו"ד סימן פב, ס"ק יח.

47 י' שווארץ, ספר תבואות הארץ (מהדורת א"מ לונץ), ירושלים תר"ס, עמ' שעה: "אינם נמצאים בארץ ומובאים מחוץ".

48 הרמב"ם, הלכות מאכלות אסורות א, טז (מהדורת מהר"י קאפח, עמ' מ); בפירושו למשנה בחולין ג, ו. שיטתו של הרמב"ם דומה לשיטת רבינו משה בן יוסף, ראו אצל הר"ן והר"ה לחולין דף כא ע"א-עב (במהדורת בנדפס). על החילוק ביניהם ראו לחם משנה להלכות מאכלות אסורות פ"א ט"ז והערותיו של מהר"י קאפח, שם, עמ' מד. ר' חזקיה די סילוה מעיר על שיטת הר"ם ב"ר יוסף: "והיא המחזורת והמוסכמת מרוב הפוסקים... כיון דמאי שלא מקילינן להתיר לגמרי בג' סימנים אינו אלא חומרא בעלמא. וזה פסק אמיתי וברור, ראוי לסמוך עליו ודלא כהג"ה ודוק", ראו פרי חדש ליו"ד פב ס"ט. וכן ראו שיטת ר"ת, בתוך: תוספות לחולין סא ע"א, ד"ה כל שיש לו זכר.

דעתו הוא השמיע לתלמידיו בהזדמנויות רבות, ומעניינת הייתה גישתו, שאעפ"י שהטווס "כשר הוא בעיקרון, יש להימנע מאכילתו משום יוקרו של העוף,⁴⁹ ואין ראוי לאדם לכלות את ממונו בקנייתו. ובלשון זו, מסר לי הרב אברהם חמאמי, ששמע מפי הרב י' קאפח בעניין הטווס: "טווס כשר הוא, אלא שהקונה אותו עובר ב'בל תשחית' מחמת כי עלותו יקרה".⁵⁰

49 כך נמסר לי מפי הרב חננאל סרי, הרב מנחם צדוק והרב אליצור סגל. הרב סגל אף מסר לי שהר"י מסר לו שהסיבה היחידה שאין שוחטים טווס היא משום שהוא נחשב לעוף מוגן. מכל מקום, הרי"ק (אשר חתום על הסמכתו של ר' א' סגל לשחיטה) התיר לו לשחוט טווס ולאוכלו.

50 על פי הערות של הרב חמאמי על גליון הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות, כפי ששמע ורשם מהר"י קאפח (משנים תשל"ז ואילך) והדברים נמסרו לי במכתב מיום יז טבת תשס"ב.